

BÖLGESEL KALKINMA, TURİZMİN İLİŞKİSİ VE GÖLLER BÖLGESİ KALKINMASINDA ALTERNATİF TURİZM POTANSİYELİNİN KULLANILABİLİRLİĞİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Seyhun DOĞAN*
Zafer YILDIZ**

Özet

Bölgesel kalkınma politikaları, belirli sosyal ve ekonomik kriterler bakımından ortak özellik taşıyan ve öncelikle ülke ortalamasının altında yer alan bölgelerin kalkındırılarak diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkının giderilmesini amaçlar. Turizm bu noktada özellikle tarım ve sanayi faaliyetleri için yeterli kaynak ve imkâna sahip olmayan, buna karşın zengin turizm potansiyeline sahip bölgelerin kalkınması açısından kullanılabilir olacak önemli bir araç haline gelmektedir. Turizm sektörünün ülke ve bölge ekonomileri üzerine etkilerini ve bu etkilerin bölgelerarası dengesizlikleri gidermedeki rolünü inceleyen bu çalışmada, öncelikle göller bölgesinin sahip olduğu alternatif turizm potansiyeli ortaya konulmuş ve bu potansiyelin göller bölgesi kalkınmasında bir dinamik olarak kullanılabilirliği teorik ve ampirik olarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Turizm, alternatif turizm, kalkınma ve turizm ilişkisi

Abstract

Regional development policies target to develop regions that share certain common below-country average economic and social characteristics and to diminish differences with rest of the more developed regions. Tourism, in this respect, has become a prominent tool for development of the regions that are rich in tourism potential which may even lack in resources and capabilities of agricultural and industrial activities. In this study, which examines the effects of tourism sector to

* Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi.

** Dr., S.D.Ü., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Araştırma Görevlisi.

country and regional economies and the roles of these effects on inter-regional inequalities, firstly, the Lakes Region's alternative tourism potential has been explained and this potential's exploitability in the Lakes Region's development as a dynamic has been discussed from the theoretical and empirical perspectives.

Key words: Local development, alternative tourism, relation between development and tourism.

Giriş

Bir ülkede ekonomik gelişme hiçbir zaman ülkenin tüm bölgelerinde aynı anda ve aynı hızda başlamamıştır. Coğrafi yapı, sermaye birikimi, nüfus, eğitim düzeyi, beşeri sermaye vb. kaynaklar açısından avantajlı bölgeler diğer bölgelere göre ekonomik ve sosyal olarak daha önce ve daha hızlı kalkınacaklardır. Bu durum ise bölgelerarasında çeşitli dengesizlikleri beraberinde getirecektir. Bölgesel dengesizlik en genel anlamıyla bölgeler arasında ekonomik ve sosyal kriterler bakımından her türlü eşitsizlikler olarak tanımlanabilir. Ortaya çıkan bu dengesizlikleri azaltmak amacıyla geri kalmış bölgeleri kalkındırmaya yönelik politikaların izlenmesi gerekir. Geri kalmış bir bölgenin kalkındırılması için ise bölgenin tüm kaynaklarının analiz edilerek kabiliyet ve kapasiteleri ortaya konmalı ve bölgenin mevcut durumu ile hedeflenen yapısal öngörüye uygun olarak kısa, orta ve uzun vadeli politika araçlarının tutarlı bir biçimde oluşturularak uygulamaya konmalıdır. Uzun yıllardan beri az gelişmişlikten gelişmişliğe ulaşmada kalkınma ve büyümeye en müsait sektör olarak “sanayi” sektörü görülmüştür. Ancak bir bölgede sanayileşmenin önemini ve sanayileşmenin getirdiği dinamizmi inkâr etmeden bölgesel potansiyeller dikkate alınarak hizmetler sektörünün ön plana çıkarılması ve bölgenin kalkınmasında turizmin sanayileşme için gerekli olan sermaye birikiminin sağlanmasına yardımcı olacak sürükleyici bir sektör olabileceği de göz önünde tutulmalıdır. Özellikle geri kalmış ve sanayileşme hamlesini gerçekleştirememiş fakat zengin turizm potansiyeline sahip bölgelerde turizm önemli bir yatırım enstrümanı olup ilgili bölgede ekonomik ve sosyal kalkınmanın ana dinamiği haline gelebilecektir. Bu tür bölgelere verilebilecek örneklerden biri de “göller bölgesi”dir. Bu çalışmada göller bölgesi alternatif turizm potansiyelinin, bölgenin kalkınmasında bir dinamik olarak kullanılıp kullanılamayacağı araştırılacaktır.

1. Bölge Kavramı ve Türleri

Etimolojik kökleri Latince “regio: çevre-alan” anlamına gelen bölge, çok boyutlu çok anlamlı ve sınırları oldukça zor çizilebilen bir kavramdır. Bölge sözcüğünün ifade ettiği mekân biriminin boyutu ve içeriği sözcüğün kullanıldığı bağlama göre değişebileceği gibi, aynı bağlamda da farklılıklar gösterebilmektedir.

Bölge kavramı kimi zaman bir kentin birkaç mahallesini içine alan bir alan için kullanılırken, kimi zaman bir ülkenin birkaç ilini içine alan bir yöre için kullanılmakta, kimi zamansa birkaç ülkenin oluşturduğu kara parçasını tanımlamak

için kullanılmaktadır¹. Fakat genel olarak bölge kavramı, belirli kriterler bakımından homojen olan, şehirden büyük ülkeden küçük alanlar için kullanılmaktadır. Burada homojenliğin vurgulanmasının sebebi bölgelerin, yeryüzünde belli özelliklere sahip alanların bir araya gelmesi ile ortaya çıktığını ifade etmek içindir. Ancak bazı kriterler bakımından homojen olarak görünen bölgeler farklı kriterlere göre bakıldığında farklılıklar gösterebilmektedir. Burada önemli olan hangi kriterlere göre bölgeye bakıldığıdır². Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde geleneksel kalkınma iktisatçılarının kullandığı bölge kavramı ise, genel olarak bir ülkenin alt mekânsal birimlerini yansıtmaktadır³. Bölgeler ekonomik analize tabi tutulurken ikili bir ayrıma sokulurlar. Bunlardan birincisi, bölgelerin ekonomik yapılarına göre yapılan ayırım, ikincisi ise, ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre yapılan ayırımdır.

1.1. Ekonomik Yapılarına Göre Bölge Türleri

Bölgelerin ekonomik yapılarına göre ayırımı, bölgelerin belli bir zamanda ve mekândaki durumuna göre yapılır. Bu analize göre de bölgeler üçe ayrılır. Bunlar homojen bölge, polarize bölge ve plan bölgedir⁴.

Homojen bölge, her ülkenin çeşitli bölgelerinin homojen özellikleri vardır. Homojen bölge, seçilen bir veya birçok kritere göre aynı seviyede olan ve birbirini takip eden kesimlerin oluşturduğu bütündür. Diğer bir ifadeyle homojen bölge, birbirine karakteristik olarak en yakın birimlerin meydana getirdiği devamlı bir mekândır. Burada kriterler ekonomik faaliyetlerin şekli, coğrafi durum, gelir seviyesi, üretilen mal ve hizmetlerin cinsi veya nüfusun ekonomik ve sosyal özellikleri olabilir.

Polarize (nodal-kutuplaşmış) bölge, polarize bölge bir merkez ve onun etki alanına giren hinterlandından meydana gelmektedir. Bir ülkedeki bütün yerleşme merkezleri birbirleriyle etkileşim içindedirler. Buna göre diğer bölgelerle en fazla ilişki içinde bulunan bölge polarize bölgedir. Zira küçük merkezler, ekonomik olarak kendilerinden daha büyük bir merkeze bağlıdırlar. Bu durumda küçük merkezleri kendine bağlayan merkez, cazibe merkezi haline gelmiş yani büyüme kutbu olmuştur. Bu tür büyüme kutuplarının yönetilebilir coğrafi bölgelere yerleştirilmesi, “polarize bölge” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kavram bir merkezle ekonomik ve sosyal olarak başka bir merkez tarafından

¹ Nasuh Oğuzhan Altay, “Bölgesel Planlama ve Organize Sanayi Bölgeleri: Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, Yıl:1992, s.199.

² Mustafa E. Erkal, **Bölge Açısından Az Gelişmişlik**, 2. bs., Der Yay., İstanbul 1990, s.16.

³ Hatice Karaçay, Lütfi Erden “Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Destekleme Politikaları: Türkiye’de Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:6, Sayı:3, Yıl:2004, s.79.

⁴ Erkal, a.g.e., s.17.

domine edilen yerleri ifade etmektedir⁵. Homojen bölge statik bir inceleme ile ortaya çıkmasına karşın polarize bölge dinamik bir süreç içinde belirlenebilmektedir.

Plan bölge, verilen bir sosyo-ekonomik hedefe belirli bir süre içinde ulaşmak için işleyen bir alet ve uygun coğrafi araçların seçiminde kullanılan bir çözümlenme bölgesidir⁶. Homojen ve polarize bölgelerde ekonomik yapı, ekonomik faaliyetlerin şekli, sosyal ve ekonomik özellikler ve bölge ile çevre arasındaki ekonomik ilişkiler göz önüne alınarak bir ayırım yapılırken plan bölgede, kalkınma planlarının hazırlanmasına yardımcı olmak ve uygulanmasını kolaylaştırmak ve bölgenin kalkınmaya katılmasını sağlamak amacıyla tespit edilmiş olan az gelişmiş bir özellik (doktor başına düşen nüfus sayısı fazladır, yatak başına düşen hasta sayısı fazladır, park, otel lokanta, okul, hastane, sinema, tiyatro gibi sosyal ihtiyaçların karşılandığı yerler yetersizdir) taşımaktadır⁷. Bu tür bölgelerde satın alma gücünün düşüklüğü yanında diğer bölgelerle de ekonomik ve sosyal ilişkileri dengesizdir.

1.2. Ekonomik Gelişmişlik Seviyelerine Göre Bölge Türleri

Ekonomik yapılarına göre bölge ayırımı statik incelemeyle belirlenirken, ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre bölge ayırımı dinamik bir yapı arz etmektedir. Çünkü bu sınıflandırmada kullanılan ayırıcı nitelikler durağan değil devamlı bir değişme ve gelişme sürecinin bir ürünüdür⁸. Bu bölgeler de gelişmiş bölge, az gelişmiş bölge, potansiyel gelişme bölgesi ve potansiyel bakımdan az gelişmiş bölge olmak üzere dörde ayrılmaktadır.

Gelişmiş bölge, sanayileşme ve şehirleşme derecesi fazla olan, zengin ve verimli topraklara sahip, kişi başına geliri genellikle ülke ortalamasının üstünde olan bölgelerdir⁹. Bu bölgelerin gelişmişlik göstergesi sadece ekonomik bakımdan değil aynı zamanda sosyal ve kültürel göstergelere göre de gelişmiş özellikler taşımaktadır. Bu tür bölgelerde eğitim ve sağlık hizmetleri ülke ortalamasının üstündedir, okuryazarlık oranı yüksektir, vasıflı işgücü potansiyeli yüksektir, yüksek gelire bağlı olarak tasarruf ve yatırım fazla ve sürekli, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar en üst seviyede karşılanmaktadır ve bölge yüksek istihdam olanakları sebebiyle sürekli göç almaktadır.

Az gelişmiş bölge, daha ziyade tarıma dayalı ekonomik yapıya sahip, kişi başına düşen geliri düşük, sanayileşme ve şehirleşme oranı az ve gelir dağılımının

⁵ John B. Parr, "Growth Poles, Regional Development and Central Place Theory", **Papers of The Regional Science Association**, Twelfth European Congress of The Regional Science Association, Vol.31, p.199.

⁶ Ergun Taneri, **Bölge Planlama**, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Yay., Sayı:148, ty., s.25.

⁷ Erkal, a.g.e., s.19.

⁸ Mustafa Ildırar, **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yay., Ankara, Ekim 2004, s.19.

⁹ Taneri, a.g.e., s.27.

adaletsiz olduğu bölgelerdir. Bu bölgeler çeşitli ekonomik ve sosyal kriterler bakımından diğer bölgelerle ve ülkenin bütünü ile karşılaştırıldıklarında, ekonomik avantajları olmayan bölgelerdir¹⁰. Gelir seviyesinin düşüklüğü ve buna bağlı olarak tasarruf meylinin azlığı ve yatırım için sermayenin yetersizliği, altyapı yatırımlarında önemli eksikliklerin varlığı, bölge dışına göç vermesi, nüfus artış hızının yüksekliği ve haberleşme ve ulaşım ağı yetersizliği az gelişmiş bölgenin temel özelliklerindedir¹¹.

Potansiyel gelişme bölgesi, gelir seviyesi itibariyle ülke ortalamasının altında ve bu bakımdan az gelişmiştir. Fakat gelişme hızı bakımından ülke ortalamasının üstünde olduğu için gelişmekte olan biraz gelişmiş bir bölgedir. Bu tür bölgeler bünyelerinde gelişme potansiyeli bulundurmalarına rağmen bu potansiyelin uzun süre harekete geçirilememesi sonucu az gelişmişlik yapısından kurtulamamaktadır.

Bölgede mevcut yeraltı ve yerüstü kaynakların bilinmemesi veya yeterince değerlendirilememesi, bölgeye özel ve kamu yatırımlarının çekilememesi, mevcut işgücü potansiyelinden yararlanılamaması sonucu az gelişmişliğini sürdürmesine rağmen gelişmesini de devam ettirmektedir¹².

Potansiyel bakımdan az gelişmiş bölge, gelişme potansiyelini kaybetmiş bölge olarak da tanımlanabilir. Bu bölgelerin kişi başına düşen ortalama gelir seviyeleri ülke ortalamasının üstünde olsa da gelişme hızları ülke ortalamasının altında olduğu için gittikçe refah düzeyi düşecek ve az gelişmiş bölgeler arasına katılabileceklerdir. Bu bölgeler bünyelerinde buldukları gelişme potansiyellerini kaybettikleri için az gelişmiş bölge haline gelmektedirler¹³. Gelişme potansiyellerini kaybetme sebepleri ise, geleneksel endüstriyel faaliyetlerin çöküşü, sınıai faaliyetleri sürdüreceği fiziki altyapının yetersizleşmesi ve hammadde kaynaklarının tükenmesi olarak gösterilebilir¹⁴.

2. Bölgesel Dengesizlik Kavramı

Bölgesel dengesizlik, bir ülkenin çeşitli bölgeleri arasında görülen her türlü eşitsizlik olarak tanımlanabilir. Gelişmiş ya da gelişmekte olan her ülkede mutlaka bölgesel dengesizlikten söz edebiliriz. Ancak gelişmiş ülkelerde problemler endüstriyel faaliyetlerin henüz filizlenmediği, ekonomisi daha çok tarıma dayalı bölgeler ve gerileyen sanayileri dolayısıyla ekonomik etkinliği azalan bölgeler olurken, gelişmekte olan ülkelerde geri bölgeler, altyapısı eksik, tarımsal karakterli ve işsizlik nedeniyle dinamik nüfusunu kaybeden bölgeler olmaktadır¹⁵. Bölgesel

¹⁰ A. Yılmaz Gündüz, **Bölgesel Dengesizlik ve GAP Projesi**, Malatya 1994, s.9.

¹¹ Erkal, a.g.e., s.24.

¹² Erkal, a.g.e., s.22.

¹³ Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, **Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri**, MGK Yay., No:2, ty., s.22.

¹⁴ Erkal, a.g.e., s.23.

¹⁵ Kerim Özdemir, “Bölgesel Kalkınma Politikaları Ve Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi”, **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı:15,

dengesizlik kavramının bölgeler arasında ortaya çıkan ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizlikleri olarak tanımlarsak, hem kavramın kapsamını daraltmış oluruz hem de bölgeler arasında gerek iş bulma, gerek eşit işe eşit reel ücret elde etme fırsatına sahip olunamaması veya farklı bölgelerde yaşayan insanların aynı ülke sınırları içinde yaşamalarına rağmen aynı sağlık, eğitim ve kültür hizmetlerinden eşit şekilde faydalanamamaları şeklinde de açıklayabiliriz¹⁶.

Tarih boyunca bölgelerin gelişme dinamiklerinde çeşitli farklılıklar olmuştur. Bu nedenlerin en bilinenleri; yeraltı ve yerüstü kaynaklarının, nüfusun ve beşeri sermayenin ve tarihi ve kültürel birikimlerin bölgeler arasındaki dağılım farklılıklarıdır¹⁷. Bu farklılıklar kimi bölgeleri ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan daha cazip hale getirerek bu bölgelerin gelişimini sağlarken, bu kaynaklardan görece daha yoksun olan kimi bölgeler ise diğer bölgelere nazaran daha geri kalmaktadır. Sanayi devrimi yaşanmadan önceki dönemlerde dünyadaki devlet ayrımı “zengin ve fakir devletler” olarak yapılırken, sanayi devrimi ile birlikte devrimi gerçekleştiren ülkeler (İngiltere, Galler) milli gelirlerini 1700–1750 arasında %23, 1750–1800 arasında %88, kişi başına gelirlerini ise 1700–1750 arasında %17, 1750–1800 arasında %27 oranında arttırmış¹⁸, devrimi gerçekleştiremeyen ülkeler ise bu ülkelerle girdikleri ticari ilişkilerde sömürülmekten kurtulamamış ve böylece dünyadaki devlet ayrımı “gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler” olarak yapılmaya başlanmıştır. 19. yy. da sanayileşme hareketi hem İngiltere’de daha da hızlanmış hem de Fransa, Almanya, Amerika ve Japonya gibi ülkelere yayılmıştır¹⁹. Sanayi devrimiyle başlayan bu ekonomik gelişme, bazı ülkeler ve ülkelerin bölgeleri arasında dengesizlikleri de beraberinde getirmiştir.

Bölgesel dengesizlikler, önlem alınmadığı takdirde lehine dengesizlik oluşan bölgeyi ekonomik canlanmanın sosyal ve kültürel canlanmayı da peşi sıra sürüklemesi sebebiyle çevre bölgelerden yoğun göç alma tehlikesi ile karşı karşıya bırakır. Böyle bir göç dalgası beraberinde çeşitli sorunları da getirecektir. Örneğin, gelişmiş bölgedeki ekonomik gelişmeye paralel olarak artan işgücü talebinden dolayı yükselen ücret düzeyinden yararlanmak için özellikle vasıflı işgücü, bu bölgelere göç etmek suretiyle diğer bölgenin işgücü hammaddesini zayıflatarak o bölgenin ekonomik gelişimini sağlayacak olan önemli bir üretim faktöründen yoksun kalmasına sebep olacaktır. Aynı zamanda gelen işgücü gelişmiş bölgede işsizliğin de artması üzerinde önemli bir faktördür. Yine bu bölgedeki ekonomik

Yıl:1999, s.124: John Cole, **Development and Underdevelopment**, Routledge, 1992, Great Britain, p.4.: F. Perroux, “Economic Space: Theory and Application”, **Quarterly Journal of Economics**, Vol.64, 1950, p.95-96.

¹⁶ Zeynel Dinler, **Bölgesel İktisat**, 6. bs., Ekin Yay., Bursa 2001, s.100.

¹⁷ Gülen Elmas, **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler**, Nobel Yay., Ankara, Eylül , S..

¹⁸ Alaattin Kızıltan, “Bölgesel Dengesizlikleri Gidermede Plan ve Projeler”, **Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:10, Yıl:1994, Sayı:3–4, s.134.

¹⁹ Y. Sezai Tezel, **İktisadi Büyüme**, İmaj Yay., No:18, Ankara 1995, s.13.

gelişmeye bağlı olarak sermayeye olan talebin artması, faiz oranlarının artmasına ve diğer bölgelerde bulunan sermayenin daha yüksek getiri elde etmek amacıyla bu bölgeye akmasına sebep olacak, böylece diğer bölgeleri yatırım için ihtiyaç duyulan sermaye birikiminden de yoksun kalmasına sebep olacaktır. Son olara ise, geri kalmış bölgelerin gelişmesinde belki de en önemli rolü oynayacak olan girişimci ruhlu insanların bölgeye göç etmesi ile diğer bölgeler ellerinde bulunan son gelişme şansını da yitirmiş olacak ve geri kalmış bölge durumuna düşeceklerdir.

Bu olumsuzlukların tersine, gelişen bölge diğer bölgelere yönelik mal ve hizmet talebini arttırarak o bölgenin de ekonomik gelişmesine katkı da bulunabilecektir. Bu sayede diğer bölgeler ile gelişmiş bölge arasında ortaya çıkan dengesizlikler zamanla ortadan kalkacaktır. Ancak bu sorunlar ortadan kalkmaz ve aksine mevcut dengesizliği daha da büyütecek düzeyde gelişmeler olursa, bu noktadan itibaren ülkenin bu bölgesinde ekonomik ve sosyal eşitsizliklerden kaynaklanan toplumsal huzursuzluklar baş gösterecektir.

3. Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Kalkınma Politikası

Ülkelerin ve toplumların ekonomik durumlarını anlatmak için kalkınma, büyüme ve gelişme gibi farklı terimler kullanılmaktadır. Her ne kadar birçok iktisatçı kalkınma ve büyüme kavramlarını eş anlamlı olarak kullanıyorsa da bunlar arasında bazı farklar vardır. Ekonomik büyüme, ekonominin rakamları ve bir ülkenin prodüktif kapasitesinin genişlemesi için kullanılan araçlarla ilgili bir kavramdır. Ülkenin GSYİH'daki artış, kişi başına düşen milli gelirdeki artış büyüme kavramı içinde yer alan kantitatif kavramlardır. Ekonomik büyümede önemli olan şu dört temel faktördür, (1) işgücünün kapasitesi ve miktarı, (2) doğal kaynakların miktarı ve kalitesi, (3) reel sermayenin miktarı ve kalitesi, (4) toplumun teknolojik seviyede gösterdiği başarı'dır²⁰. Ekonomik kalkınma ise, ekonomik yapıdaki çok bölümlü değişikliklere dayanır. Ekonomik kalkınmanın ardında insan unsuruna yapılan yatırımlar ve genel olarak yaşam standartlarının gelişme yönünde değişmesi vardır. Geçek bir kalkınmadan söz edebilmek için okuma-yazma oranının yükselmesi, eğitilmiş ve uzmanlaşmış işgücünün artması, tüm nüfusun sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınabilmiş olması ve bu arada işsizlik oranının %1-2 dolaylarında olması gerekir²¹. Ekonomik büyüme ve kalkınma belli bir noktaya kadar birlikte hareket eder. Zira hem kantitatif hem de kalitatif büyümeyi ifade eden ekonomik kalkınma, uzun vadede ekonomik büyümeyi her zaman gerçekleştirirken, sosyo-ekonomik yapıda bir değişiklik olmadan GSMH'da meydana gelen artışı ifade eden ekonomik büyümenin uzun vadede ekonomik kalkınmayı gerçekleştireceği kesin değildir. Kalkınmasız bir büyüme fazla bir anlam ifade etmezken, büyümesiz kalkınma da şüphesiz gerçekleştirilemez. Kalkınma ve büyüme arasındaki farkı ortaya koymak açısından şöyle bir örnek verilebilir; mesela

²⁰ Wallace C. Peterson, **Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, Çev, Talat Güllap, Atatürk Üniversitesi Yay., No:98, Ders Kitapları Serisi No:28, Erzurum 1994, s. 489.

²¹ Emre Kongar, **Ekonomik Büyüme ve Kültürel Kalkınma**, (Çevrimiçi), [http://www.kogar.org/makaleler/mak_mi.php\(10.07.2006\)](http://www.kogar.org/makaleler/mak_mi.php(10.07.2006))

Türkiye sahip olduğu bor madenlerini işlemeksizin direkt ihraç ederek önemli bir gelir elde edebilir. Bu tür bir gelir ülke milli gelirini arttıracak için ekonominin büyümesini sağlar. Ancak bor madenlerini işlemek suretiyle ülke yeni bir sektörün oluşturulması ve böylece üretim yapısının değiştirilmesi ve geliştirilmesi, bunun da başka sektörleri beslemesi neticesinde artan üretim ve gelir esasta bir kalkınma olayıdır. Bu da göstermektedir ki, büyüme kalkınmadan bağımsız olarak gerçekleşebilir, ancak kalkınma beraberinde büyüme de getirmektedir.²²

Bölgesel kalkınma olanakları sektörlerin yenileşmesinden ortaya çıkmaktadır. Tarihsel olarak gelen rekabetçi avantaj sektörler içinde kurulmuştur ve yeni etkinlikleri açısından “oyun alanının seviyelendirilmesi” olarak görülebilir ki, öz’den dışa doğru ilerlemektedir²³. Gelişmekte olan ülkelerdeki yerel ve bölgesel kalkınma hakkındaki tartışmalar bazı önemli gelişmelerin sonucu olarak yeni bir boyut kazanmıştır. Bunlardan birincisi, 1950 ve 1960’lardaki kent-odaklı ve tarım dışı kalkınma, ikincisi ise, insanların yerel ve bölgesel seviyede kaynaklar ve aktiviteler üzerinde sahip oldukları etkinliklerini kaybetmeleridir. Bölgesel sorunları çeşitli sebeplerden dolayı artış göstermektedir. Bunlar, a) yerel/bölgesel ekonomilerin, ekonomilerin kürselleşmesine bağlı olarak daha da belirsiz hale gelen dünya ekonomisinin doğrudan ve dolaylı etkilerine maruz kalması ve giderek daha bağımlı hale gelmesi, b) öncelikli amacı kar maksimizasyonu olan Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) yerel ve bölgesel ekonomiler üzerinde etkinliğinin artması, c) yerel/bölgesel etkinliklerin merkezi otoriteler (siyasi, kurumsal, ekonomik ve finansal) tarafından aşırı derecede kontrol edilmesidir.²⁴

1930 ve 1940’larda Amerika Tennessee Vadisi çalışmalarının kazandığı başarı, bölgesel kalkınma kavramının gerek Amerika’da gerek diğer ülkelerde devlet eliyle geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasında uygulanabileceği fikrini yerleştirmiştir²⁵. 1970’lere kadar oldukça prestij sahibi olan bölgesel kalkınma politikalarının amacı, ülkenin genel ekonomik kalkınmışlığının dengeli bir biçimde sürdürülmesini sağlamaktır. Zira sanayileşme sürecinde endüstriyel faaliyetlerin belli bölgelerde toplanması, bu bölgeyi geliştirirken, diğer bölgelerin ekonomik olarak duraklamasına ve hatta gerilemesine sebep olmakta, böylece hem ülkenin genel kalkınmasını olumsuz yönde etkilemekte hem de bölgeler arasındaki mevcut dengesizliklerin daha da derinleşmesine yol açmaktaydı. Ancak 1970’lere gelindiğinde 1950-60’lı yılların çok gözde olan bölgesel kalkınma politikaları, uygulandıkları 20 yıl sonunda ciddi başarısızlıklara imza atmış ve bu nedenle devlet güdümünde kalkınma yerine, kendiliğinden gelişme ve bölgesel girişimlere dayalı

²² Mehmet Karagül, **Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu**, Kocatepe Üniversitesi Yay., No:37, Afyon 2002, s.8

²³ Andrew Gillespie, Randal Richardson, James Cornford, ”Regional Development and The New Economy”, **EIB Papers**, Vol:6, No:1, p.116.

²⁴ Wilbert Gooneratne, R. A. Obudho, **Contemporary Issues in regional Development Policy Perspectives From Eastern and southern Africa**, England, 1998, p.15-16.

²⁵ John R. Meyer, **Bölgesel İktisat: Bir Araştırma**, Derleyen: Metin Berk, Fikret Görün, Selim İlkin, ODTÜ İdarillimler Fakültesi Yay., No:6, Ankara 1966, s.375.

kalkınma anlayışının esas alındığı “endojen bölgesel kalkınma” olarak tanımlanan yeni bir bölgesel kalkınma yaklaşımının temelleri atılmıştır. Bu yaklaşıma göre bölgeler, kendi öz kaynaklarına dayanarak bölgesel refah yaratacak mekanizmaları ortaya çıkaracak ve kendi kalkınma süreçlerine egemen olacaklardır.

Bölgesel kalkınma politikaları, bütünün vasatından ayrılan üst ve alt bölgelerin bütün ile yakınlaştırılması, entegre edilmesine yönelik olarak gerçekleştirilen önlemleri içerir. Ülke ortalaması genelinde daha çok düşük düzeydeki bölgelerin, ortalama düzeyine yükseltilmesi yani mevcut dengesizliğin bölgesel iyileştirmelerle ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır²⁶. Her ülke bünyesinde bulunan bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek amacıyla kendi ekonomik ve toplumsal yapısına uygun politika ve uygulama araçlarına başvurmaktadır. Bölgesel dengesizlikler, gelir dağılımında adaletsizliğin ve yoksulluğun temel nedenlerindedir. Türkiye’de 17. yüzyıldan itibaren gelişmiş ülkelere hammadde sağlamaya yönelik kısmi ticari entegrasyon faktörü ile bazı Batı ve Güney illerinde odaklanan ekonomik gelişmeler Doğu, Güneydoğu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri aleyhine farklılıkların belirginleşmesine neden olmuştur. Cumhuriyet dönemi sonrası “ulus oluşturma” dönemlerinde ise doğu bölgelerinin bu kez sosyo-politik faktörlerle gelişme ekseninin dışında kaldığı görülmektedir. 1950’lerin liberal ekonomi ve 1970’lerin planlı kalkınma politikaları da gelişmişlik farklarını Batı bölgeleri lehine arttırmıştır.

4. Turizm ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi

Ülkenin ekonomik ve sosyal birlikteliğini sağlamak için bölgelerarası eşitsizlikleri azaltmak amacıyla kullanılan bölgesel kalkınma politikalarının turizm ile yakın bir ilişkisi vardır. Bunun en açık örneği, Ab tarafından onaylanan yapısal fonların içinde turizmi kapsayanların sayısının artmasıdır. Bunun yanında OECD Bölgesel Kalkınma Servisi tarafından yapılan ekonomik çalışmalarda turizmi sık sık muhtemel bir kalkınma stratejisi olarak tanımlanması da turizm ile bölgesel kalkınma ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bölgesel kalkınma politikalarının bölgeler arası dengesizlikleri giderme amacına ulaşmak için aleyhine dengesizlik bulunan bölgenin tüm kaynaklarının analiz edilerek, kabiliyet ve kapasitelerinin ortaya konulması, daha sonra da bölgenin mevcut durumu ile hedef alınacak yeni bir yapısal öngörüye ulaşmak üzere kısa, orta ve uzun vadeli politika araçlarının tutarlı bir biçimde oluşturulup uygulanması gerekir.

Turizm ise bir mübadeledir. Bu mübadele, parasal değerlerle doğal ve tarihsel değerler arasında oluşur. Böylece ekonomik bakımdan yeterli düzeyde gelişmemiş ülkeler veya bölgeler, sahip oldukları doğal, kültürel ve tarihsel değerlerini pazarlayarak gelir elde ederler. Diğer ekonomik kalkınma araçları ile karşılaştırıldığında, yaşam standartlarındaki gelişme, turizm olayı ve getirisi ile

²⁶ Ahmet İncekara, **Anadolu’da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri**, İTO Yay., No.2001-28, İstanbul, Ekim 2001, s.14.

göreceli olarak çok daha hızlı sağlanabilmektedir²⁷. Zira turizm, en geniş ve en hızlı büyüyen sektörlerden biridir. Bir çok ülke turizmi, yeni ekonomik aktiviteleri canlandırarak bölgesel kalkınmada rol oynayacak ana enstrüman olarak görmektedir²⁸. Yüzyılımızın özellikle ikinci yarısından itibaren turizme olan talepte ortaya çıkan artış ve teknolojik ilerlemelerin özellikle ulaşım ve haberleşme alanlarında kullanılmasına bağlı olarak daha süratli, konforlu ve geniş kapasiteli seyahatlerin artması, kitle hareketlerinin doğmasına yol açmıştır.

Turizm gelir ve istihdam kaynağı olmanın yanı sıra, özellikle turizmin geliştiği bölge halkı için refah ve gelişme ortamının da kaynağı olma özelliğini taşır. Turist trafiğinin yoğunluğu nedeniyle bölge halkı kitle ulaştırma sistemlerinde yüksek standartlarına, elektrik, su vb. altyapı hizmetlerinde üstün bir düzeye ve başka türlü elde edemeyecekleri alış veriş ve eğlence olanaklarına kavuşurlar. Turizmin gelişmesi ile birlikte yeni iş ve istihdam olanaklarının artmasına bağlı olarak gelirin ve refahın artması, turizme açılan herhangi bir bölgenin turizmden elde edeceği üç temel fayda etkisidir.²⁹

Turizm sektörü, doğa, iklim, tarih, folklor, kültür doğal çevreye büyük ölçüde bağımlık gösterir ki bunlar turizmin hammaddesi durumundadırlar. Sayılan bu zenginlikler ancak turizm sayesinde ekonomik mal niteliğine dönüştürülebilirler. Endüstriyel faaliyetler yönünden yeterli kaynak ve gelişme olanağına sahip olmamasına rağmen, zenin turizm potansiyeline sahip bölgelerin planlı ve etkin bir turizm uygulaması sonucunda turistik yönden kalkınmaları ve ülke ekonomisi içinde dengeli bir biçimde gelişmeleri mümkündür. Bölgeler arası dengesizlikleri gidermek amacıyla turizmi başarıyla kullanılan en önemli örnek İtalya'dır. 1960'lı yıllardan başlayarak Güney İtalya'nın endüstrileşmesi politikasında turizm sektörüne pek önem verilmemiştir. Ancak 1970'lerin ortalarından itibaren endüstride sorunlarla karşılaşılması, turizmin bu tarihlerden itibaren Güney İtalya ekonomisinin yeniden canlandırılmasında önemli rol oynayacağı fark edilmiş ve turizmin gelişmesi bu bölgenin kalkınmasında büyük pay sahibi olmuştur³⁰. Günümüzde İtalya, Akdeniz turizm pazarının en önemli aktörlerinden biri durumundadır. Bu sayede turizmin bir özelliği daha ortaya çıkmaktadır ki o da turizmde yerelde başlayan bir gelişmenin, bölgesel, ulusal ve küresel sonuçlarının ortaya çıkmasıdır.³¹

Türkiye'nin turizm alanında sahip olduğu değerlerle rekabete girebilecek kadar turizm potansiyeli olan çok az ülke vardır. Ancak Türkiye'nin sahip olduğu

²⁷ Hüseyin Çeken, **Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi**, Değişim Yay., İstanbul 2003, s.147.

²⁸ Salvo Creaco, Giulio Qeririni, "The Role of Tourism In Sustainable Economic Development", **43. Congress of The European Regional Science Association**, Finland 2003, p.1.

²⁹ Barutçugil, a.g.e., s.19.

³⁰ Akın İlkin, M. Zeki Dinçer, **Ekonomik ve Sosyal Sorunlar-Çözüm Önerileri Dizisi**, TOBB Yay., No.217, Ankara 1991, s.36.

³¹ Simon Milne, Irena Atelijevic, "Tourism, Economic Development and The Global-Local Nexus:Theory Embracing Complexity", **Tourism Geographies 3 (4)**, 2001, p.372.

bu değerlerin sadece birini bile ellerinde bulunduran ülkelerin, bu değerleri çok iyi pazarlayarak değerlendirebildikleri gözlenmektedir. Bu değerler arasında korunmuş çevre ve bozulmamış doğa birinci sırada yer almaktadır³². Türkiye her ne kadar kitlesel deniz ve güneş turizmine yoğunlaşmış olsa da eşsiz doğal kültürel ve iklim bölgeleri çeşitliliği ile macera turizmi, eko turizm ve özel kültürel tatiller için dünyada gittikçe büyüyen talebi karşılayabilecek yeni turizm ürünlerinin geliştirilmesi konusunda önemli bir potansiyele sahip durumdadır. Ayrıca çok seyrek ziyaret edilen önemli ölçüde ayakta kalabilmiş 60.000 tarihi eserle Akdeniz'in en zengin doğal ve kültürel mirasına sahip ülkesidir³³. Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC)'ne göre Türkiye 2010 yılında ortalama %6,3 artış hızı ile yaklaşık 28.935 dolar gelir elde edecek ve sektörde istihdam edilecek işgücü miktarı da %5'lik bir artışla 1.324.200 kişi olacaktır. Dünya Turizm Örgütü (WTO)'ne göre ise, Türkiye'ye yönelik turizm talebi yıllık ortalama %5,5 oranında yani Akdeniz ortalamasının üzerinde büyüyecek ve turist sayısı 2010 yılında 17 milyona, 2020 yılında ise 27 milyona yükselecektir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise Türkiye'nin turistik talebinin 2010 yılında 23 milyon, 2020 yılında 35,2 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Buna göre 2010 yılı turizm geliri 23,4 milyar dolar, 2020 yılı geliri ise 45,5 milyar dolar olarak gerçekleşecektir.³⁴

5. Göller Bölgesi Alternatif Turizm Potansiyeli

Dünyada değişen tüketici eğilimleri karşısında klasik kitle turizminden farklı olarak alternatif turizm olgusu ön plana çıkmaya başlamıştır. Dünya turizm piyasasında ortaya çıkan bu değişimler, ülkeleri alternatif turizm imkânlarını geliştirmeye zorlamaktadır. TÜBİTAK'ın Vizyon 2023 Ulaştırma ve Turizm Ön Raporunda turizm endüstrisinde olası değişimler arasında 3S (sun,sea,sand) olarak bilinen deniz, kum ve güneş'in yerini 3E (exciting, educational,entertainment) heyecan, eğlence ve eğitim temel unsurlarının alacağı, ortalama çalışma sürelerinin kısalmasına bağlı olarak turizme katılan insan sayısının artacağı, ortalama insan ömrünün uzamasına paralel olarak tatile daha çok zaman ayrılacağı sayılmaktadır.

Tüketici kalıplarındaki bu değişimler ve Türkiye açısından hem ulusal hem de bölgesel bazda turizmin çeşitlendirilmesi gerekliliği, alternatif turizmi gündeme getirmiştir. Turizm Bakanlığı turizm Terimleri sözlüğünde alternatif turizm “sosyal ve ekolojik uyuma, yerel ve yabancı girişimcilerin işbirliğine ve gelişmede yerli malzeme kullanılmasına öncelik verme amacını güden turizm çeşidi” olarak tanımlanmaktadır. Kitle turizmine tepki olarak doğan alternatif turizm, yeşil, kırsal ve eko turizm olarak da adlandırılmaktadır.

³² Ata Alper, “Turizmde Sahip Olduğumuz Değerler, Çevre Bilinci ve Eğitim”, **Turizm Eğitimi Konferansı**, Turizm Bakanlığı

³³ Hülya Aslantaş, “Türkiye'nin Turizm Stratejisi ve Tanıtım Politikaları”, **II. Turizm Şurası Bildirileri**, Turizm Bakanlığı, Ankara 2002, s.7.

³⁴ TOBB, **Bölgesel Gelişim Raporu -I- Batı Akdeniz Bölgesi**, TOBB Araştırma Yay., No:1, Ankara 2003, s.283.

Göller bölgesi, Isparta ve Burdur illerini içine alan coğrafi bölümün adıdır. Yaklaşık 25.000 km² alana sahip olan göller bölgesi, Isparta ve Burdur illerinin tamamından, Afyon, Denizli, Konya ve Antalya illerinin bazı bölümlerinden oluşmaktadır. Bölgeye irili ufaklı birçok gölü bünyesinde barındırmasından dolayı göller bölgesi denmiştir. Bu göllerin başlıcaları Acı Göl, Burdur Gölü, Beyşehir Gölü, Eğirdir Gölü, Söğüt Gölü, Salda Gölü ve Kestel Gölü'dür.

Bölge haberleşme, eğitim, bayındırlık, sağlık ve kültür gibi altyapı hizmetleri bakımından Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ulaşım açısından oldukça şanslı bir konumda olan göller bölgesinde gül çiçeği, elma, kiraz, vişne üretimi ile hayvancılık gelişmiş durumdadır. Taş ve toprağa dayalı sanayinin hammaddesi bakımından zengin kaynaklara sahip olmasının yanı sıra bölge sahip olduğu göller, barajlar ve göletler ile su ürünleri sanayinin gelişmesi açısından önemli avantajlara sahiptir. Ayrıca bölgede iplik, dokuma ve giyim sektörü de gelişmeye müsait niteliktedir. Bütün bunlara kaşın bölgede sermaye birikimi yetersiz, şehirleşme oranının yüksek olmasına bağlı olarak kentleşme düzensizdir. GSYİH'dan düşük pay alan göller bölgesi Antalya'ya hem ekonomik hem de sosyal açıdan bağımlı bir haldedir.

GSYİH'ya yapılan katkı açısından değerlendirildiğinde Akdeniz Bölgesi'nin payı 1990–2000 yılları arasında ortalama %12,3 iken Isparta'nın payı aynı yıllar arasını kapsayan dönemde hiç değişmeksizin ortalama%0,05, Burdur'un payı ise ortalama %0,038 olarak kalmıştır³⁵. Isparta ve Burdur illeri Batı Akdeniz Bölgesi (BAB)'nde önemli yerleşim merkezlerinden olmalarına rağmen sanayileşme sürecinde ivmelerini yeterince alamadıkları için ekonomisi tarıma dayalı iller olarak kalmışlardır. 2004 yılı TÜİK verilerine göre Kişi Başı GSYİH Türkiye ortalaması 2.146 \$ iken bu rakam Isparta için 1.510\$, Burdur için ise 1.951\$'dır. Isparta ve Burdur'un GSYİH 1987–2000 dönemi yıllık ortalama büyüme hızları toplamı %2,7 ile %3,6 olan Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bölgede halkın okur-yazarlık oranı Isparta'da %99, Burdur'da %98'dir.

Herhangi bir bölgenin turizm bakımından gelişebilmesi ilk olarak turizmden bağımsız unsurlar olarak ele alabileceğimiz bölge ile ilgili tabii şartlara bağlıdır. Bölgenin konumu, arazi yapısı, görünümü, bitki örtüsü ve ormanları, su kaynakları, iklimle ilgili değerleri ve mevcut altyapı olanakları söz konusu tabii şartlar kapsamında değerlendirilmektedir³⁶. Göller bölgesi, Doğu, Orta ve Batı Akdeniz olarak önemli kalkınmışlık farklılıkları arz etmektedir. Bölge içinde bir dünya turizm şehri olan Antalya yer almakta, ancak turizm yükselen değer bir değer olmasına karşın genel olarak Antalya ile sınırlı bir lokallik arz etmekte, ne Isparta

³⁵ TOBB, **Bölgesel Gelişim Raporu –II- Batı Akdeniz Bölgesi**, TOBB Araştırma Yay., No:1, Ankara 2003, s.39.

³⁶ İncekara, a.g.e., s.28.

ne de Burdur sahip oldukları alternatif turizm potansiyeline rağmen bu konuda bir varlık gösterememektedir.³⁷

Alternatif turizm potansiyeli açısından bir turizm merkezi olma konusunda ciddi bir potansiyele sahip olan göller bölgesi, gelişmiş bölgelerle karşılaştırıldığında bölgesel kalkınmasını henüz gerçekleştirememiş bir bölge görünümündedir. Bununla birlikte bölge arkeolojik, tarihi, doğal ve kültürel değerleri açısından zengin bir turizm hammaddeyi ihtiva etmektedir. Bir bölge sadece turizm sektörü ile kalkınır demek elbette bilimsel bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak göller bölgesinin kalkınmasında turizm sektörü geliştirildiği takdirde bölgenin kalkınmasında dolayısıyla diğer bölgelerle arasında bulunan gelişmişlik farklarının azaltılmasında etkin bir rol oynayabilecek düzeydedir.

Göller bölgesinde alternatif turizm potansiyeli olan değerlendirilmeye hazır olan turizm türleri şunlardır;

Doğa turizmi, bir yörede turizm aktiviteleri planlanırken o yöre iklim şartlarının turizm etkinliklerine uygun koşulları sağlaması birinci derecede önem taşır. Bu durumun tespiti için turizm mevsimini olanaklı kılan normal hava sıcaklığı, deniz veya göl suyu sıcaklıkları, bağıl nem ve güneşli günler gibi iklim verileri günlük, haftalık veya aylık olarak analiz edilir. Klimatolojik, meteorolojik ve iklim tıbbının öngördüğü kabullere göre bir yörenin aylık ortalama sıcaklık değerleri 18–32 derece, deniz veya göl sıcaklık değerleri 18–28 derece, aylık ve güneşli günler toplamı 20 gün ve daha fazla ise, o yörenin aylık iklim durumu turizm hareketleri bakımından uygun kabul edilir. Bu kabul genel olarak yaz turizmi etkinlikleri için geçerlidir. Kış turizmi etkinlik halinde ise açık veya kapalı günler, kar yağışlı günler, kar kalınlığı, karın yerde kalma süresi gibi veriler önem taşır. Isparta ve çevresinin uzun yıllara dayalı aylık ortalama sıcaklık değerleri incelendiği zaman 5 ay süreli “yaz turizmi” ve “120 gün/yıl” süreli kış turizmi mevsim süresine sahip olduğu görülür.³⁸

Yayla turizmi, doğaya ve doğallığa duyulan özlemi karşılamada yayla turizmi zengin bir potansiyeldir. Önemli olan yaylayı bir doğa parçası, bir doğal doku ve özgün bir atmosfer olarak çağdaş, güncel gereksinimleri de karşılayarak turizme dönüştürmektir³⁹. Bölgede yükseklikleri yer yer 3000 metreyi bulan dağlarla çevrili bölge adeta Akdeniz bölgesinin damı niteliğindedir ve yayla turizmi için gerekli olan potansiyele fazlasıyla sahiptir.

Dağ turizmi, dünya turizm pazarı içinde dağ turizminin payı gittikçe artmaktadır. Göller bölgesinin dağlık bir yapıya sahip olması, bölgenin dağ turizmi potansiyelini ciddi şekilde arttırmaktadır. Özellikle Isparta ilinin kuzey doğusunda yer alan ve yörenin en yüksek doruklarından olan Büyük Davraz Dağı 2635m.,

³⁷ YusufKeyik, “Bölgesel Coğrafya İçerisinde Burdur’un Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **BurdurTSO Derigisi**, Yıl:7, Sayı:12, Mart 2007, s.30.

³⁸ İsmet Ülker, “Isparta ve Çevresinin Turizm Olanakları”, **I. Ulusal Turizm Sempozyumu**, Eğirdir 1998, s.67.

³⁹ Selçuk Soley, **Turizmde Yapısal Gelişim**, Ankara 1998, s.78.

Küçük Davraz Dağı ise 2397m. yüksekliktedir. Bölgenin coğrafi yapısı gereği dağcılık yanında dağ ve doğa yürüyüşleri yapılabilecek alanlar açısından da diğer birçok yöreye nazaran daha şanslı bir konumdadır.

Su sporları ve akarsu turizmi, bölgenin birçok göl ve akarsuya sahip olması, bölgeyi su sporları ve akarsu turizmi potansiyeli bakımından zenginleştirmektedir. Özellikle su bisikleti, su kayağı, banana ve rafting gibi faaliyetlerin yanında plaj-kamping imkanları da mevcuttur.

Mağara turizmi, özellikle son yıllarda ilginin yoğunlaştığı mağara turizmi, bölgeyi turistik cazibe merkezi haline getirebilecek bir potansiyele sahiptir. Orta Torosların batısında bulunan bölgede özellikle Isparta ili, mağara oluşumu bakımından ülkemizin en yoğun illerinden biridir. Bu bölge jeolojik zamanlarda geçirdiği yer hareketleri sonucunda kıvrımlı ve kırıklı bir yapı kazanmıştır. Ayrıca bölgede geniş bir alanda yüzeylenen Mezozoik yaşlı kireç taşları mağara gelişimine en uygun birimleri oluşturmaktadır.

Göl turizmi, adını bölgede bulunan göllerden alan bölge bu göllerden içme suyu, turizm, balık üretimi, sulama suyu, rekreasyon ve peyzaj gibi çok amaçlı işlevler için yararlanılabilmektedir. Bunun yanında gölden turizm amaçlı yat turları, plaj, yelkenli, su altı gözlemciliği vb. turistik amaçlı birçok faaliyetler için de yararlanılabilir.

Bisiklet turizmi, bütün dünyada hızla yayılan yeşil turizm anlayışına paralel olarak ülkemizde de bisiklet turları son yıllarda seyahat acenteleri tarafından doğal güzelliklere sahip kırsal alanlarda düzenlenmektedir. Göller bölgesi bisiklet turları için geniş güzergâhlara sahiptir.

Yaban hayatı ve Av turizmi, bölgenin engebeli bir topografya ve zengin bir bitki örtüsüne sahip olması yörede çeşitli yabani av hayvanlarının barınmasına imkan vermektedir. Bölgede orman, yayla ve ovalarda mevsimine göre tilki, keklik, tavşan, yaban domuzu, ördek, kaz, kurt ve çakal gibi av hayvanları bulunmaktadır.

Tarih turizmi, turizm serveti sayılan müzeler kadar turizmin çeşitlendirilmesinde ve turistlerin büyük ölçüde ilgisini çeken, bulunduğu bölgenin turizm potansiyelini olumlu yönde etkileyen dini anıtlar, eski eserler ve antik kentlerde büyük önem kazanmıştır. Bölge 8000 yıllık tarihinin bir sonucu olarak özellikle çok sayıda antik kente ev sahipliği yapmaktadır. bu durum da bölgeyi tarih turizmi açısından cazibe merkezi haline getirmektedir.

İnanç turizmi, bölgede her kültüre ait kalıntılara rastlamak mümkündür. Özellikle Antik Pisidia bölgesi tarih öncesi çağlardan günümüze dek çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere kadar birçok dine kucak açmış bir bölgedir. Bölgenin 2000 yıllık tarihine bakıldığında Museviliğin, Hıristiyanlığın ve daha sonra da Müslümanlığın yan yana bazen de iç içe olduğu görülecektir. Yine bölgede yakın tarihe ait turistik değere sahip birçok kilise, camii ve medrese mevcuttur.

Spor turizmi, bölgede spor turizmi kapsamında potansiyel taşıyan türler şunlardır; jeep safari, yamaç paraşütü, kayak ve yelkenli. Bölgenin hem arazi yapısı hem de iklim koşulları spor turizmi olanakları açısından önemli potansiyele sahiptir.

Eko turizm, doğal ve kırsal alanlarda doğal ve kültürel mirasın korunmasında önemli katkıları olabilecek bir turizm olgusudur. Doğa ile iç içe abartılı olmayan tesislerde iyi bir oda, iyi hizmet ve tüm bunların başında bozulmamış temiz bir çevrede aktif bir tatil olarak da özetlenebilir. Bölgede uygulanabilir eko turizm olanakları olarak trekking, rafting, kuş gözlemciliği, endemik bitki gözlemciliği, foto safari, orienteering, su altı gözlemciliği ve kaya tırmanışları sayılabilir.

Kültür turizmi, bölgede turistik açıdan işlenmesi gereken kültürel değerler oldukça fazladır. Bunlardan bir kaçısı yöre mutfağı, kıyafet şekilleri, el sanatları, tarihi değerler, sanat ve müzik kültürü ve boş zamanı değerlendirme alışkanlıkları şeklinde sıralanabilir. Kültür turizmine en çok ilgiyi 3. yaş turistleri göstermektedir. Bu yaş grubunun en önemli özelliği ise, turistik merkezlerin daha tenha olduğu zamanlarda seyahati tercih etmeleridir. Bu durum ise turizm sezonunun yıl içinde yayılarak neredeyse bütün bir yılı kapsamaya demektir. Bölgede kültür turizmi olanakları olarak değerlendirilebilecek türler ise, müzeler, ören yerleri, kaleler ve hanlardır. Isparta ili alternatif turizm potansiyeli ile ilgili tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Isparta İlinde Turizm Potansiyeli taşıyan Alternatif Turizm Türleri

ALTERNATİF TURİZM TÜRLERİ	ISPARTA
<i>Doğa Turizmi</i>	Yaz Ve Kış Turizmine Uygun Klimatolojik Özellikler
<i>Yayla Turizmi</i>	Kurucaoluk, Camili, Belova, Belkuyu, Tota, Söğüt, Zengi Ve Sorgun
<i>Dağ Turizmi Ve Yürüyüş Parkurları</i>	Büyük Davraz, Küçük Davraz, Eğirdir Sivrisi, Barla Dağı, Sarp Dağı, Eğirdir Akpınar, Oluklacı Tepesi, Yukarı Gökdere, Yukarı Gökdere Yolçatı, Kovada Gölü Milli Parkı, Çandır, Yazılı Kanyon, Roma Harabeleri
<i>Su Sporları Ve Akarsu Turizmi</i>	Eğirdir Kaleönü, Yeşilada Çevresi, Canada Önü, Kale Arkası, Sütçüler-Çandır Çevresi Akarsular, Çandır-Baraj Arası, Darıbüyük-Kasımlar Kanyonu, Kasımla-Kesme Kanyonu.
<i>Mağara Turizmi</i>	Akar-Donar, Zindan, Ayıni, Pınargözü, İnönü, Kuz, Değirmenönü, Sorgun, Damlataş, Cıv, Kadıdeliği, Gümüş İni, Erenler, Karataş, Kapıkaya, Güvercinlik, Uluborlu Obruğu, Peynir İni Mağaraları.
<i>Göl Turizmi</i>	Eğirdir, Gölcük, Bedre, Ve Kovada Gölleri.
<i>Bisiklet Turizmi (Parkurları)</i>	Yakaören-Gölcük-Gelincik, Isparta-Eğirdir-Bedre, Eğirdir-Yukarıgökdere-Kovada, Eğirdir-Kovada-Yazılı Kanyon, Sütçüler-Adada-Ayvalıpınar-Aksu-

	Yenişarbademli, Yenişarbademli-Pınargözü-Gölkonak-Gedikli, Yalvaç-Gelendost-Kudret Han-Mahmatlar-Eğirdir, Kızıldağ-Şarkikaraağaç-Çetince.
<i>Yaban Hayatı Ve Av Turizmi</i>	Yayla, Orman Ve Ovalar Kara Avcılığı, Eğirdir, Hoyran, Kovada Su Ve Kanatlı Avcılığı.
<i>Tarih Turizmi (Antik Kentler)</i>	Antiokheia, Seleukia Sidera, Adada, Men Kutsal Alanı, Limnai, Timbria, Prostanna, Parlais, Fari, Tymandos, Tol, Apollonia Mordion.
<i>İnanç Turizmi</i>	Küçükgökçeli, Aladdin, Hızırbey, Devlethan, Ulu, Kutlubey, Hacı Abdi, Firdevs Paşa, Sefer Ağa, Burhaneddin Paşa, Abdi Paşa Camileri. Aya Payana, Aya Yorgi, Ayasteffanos, Aya Giorgios Kiliseleri. Ertokuş Medresesi.
<i>Spor Turizmi</i>	Jeep Safarı, Yamaça Paraşütü (Eğirdir), Kayak (Davraz), Yelkenli (Eğirdir Gölü)
<i>Eko Turizm</i>	Kuş Gözlemciliği (Burdur, Eğirdir Ve Beyşehir Gölü), Endemik Bitki Gözlemciliği (Kasnak Meşesi Tabiatı Koruma Alanı, Kovada Gölü Milli Parkı, Dedegül Dağları Etekleri, Çandır Yazılı Kanyon, Sarpağ Etekleri, Çandır Söğüt Yaylası), Foto Safari (Yalvaç Men Tapınağı, Hoyran Gölü, Kızıldağ Milli Parkı, Melikler Yaylası, Tota Yaylası), Trekking Parkurları (Eğirdir Ve Çevresinde Çok Sayıda Parkur), Orienteering (Gölcük Çevresi, Kovada Milli Parkı, Kasnak Meşesi Alanı, Eğirdir Sivrisi Dağı Etekleri, Prostanna Antik Kenti), Su Altı Gözlemciliği (Eğirdir Gölü), Kaya Tırmanışı (Yazılı Kanyon, Eğirdir Sivrisi, Kovada Milli Parkı),
<i>Kültür Turizmi</i>	Isparta Müzesi, Yalvaç Müzesi, Eğirdir Kalesi, Ertokuş Hanı, Uluborlu Kalesi.

Görüldüğü gibi Isparta ili tek başına 13 çeşit turizm potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Aynı şekilde Burdur ili de 8 turizm türünde yine ciddi potansiyel sahibidir.

Tablo 2: Burdur İlinde Turizm Potansiyeli Taşıyan Alternatif Turizm Türleri

ALTERNATİF TURİZM TÜRLERİ	BURDUR
<i>Doğa Turizmi</i>	Yaz Ve Kış Turizmüne Uygun Klimatolojik Özellikler
<i>Yayla Turizmi</i>	Aziziye, Eşeler, Böğrüdilik, Sığla

<i>Su Sporları Ve Akarsu Turizmi</i>	Bağsaray, Kayaaltı, Başköy, Kestel, Aksu, Dalaman Çayları
<i>Mağara Turizmi</i>	İnsuyu Mağarası, Sefer Yitiği Mağarası
<i>Göl Turizmi</i>	Burdur, Salda, Çorak, Karataş, Yarıklı Ve Gölhisar Gölleri
<i>Tarih Turizmi (Antik Kentler)</i>	Kibriya, Cremna, Sagalassos, Hacılar Höyüğü, Kodrula, Tymbrinassus, Baubon, Sia, Balboura, Kuruçay Höyüğü, Moatra, Kormasa, Mallos, Hadriani, Sysianai, Malgasa, Olbasa, Macropedium, Keraiate, Komama, Polyetta, Takina, Malyastara Ve Panemotikhas
<i>İnanç Turizmi</i>	Ulucamii, Dengere, Divanbaba, Kabak, Eski-Yeni Camii, Selimzade, Şeyh Sinan, Saden, Selimoğlu, Yukarı, Camii Kebir Ve Kayışoğlu Camileri. Rum Kavaklı Kilisesi.
<i>Kültür Turizmi</i>	Burdur Müzesi, Taşoda Etnografya Müzesi, Bakibey Konağı, İncirhan, Susuzhan, Baltaoğlu Hamamı, Eskiyeeni Hamamı, Tabak Hamamı

Tablolardan da anlaşılacağı üzere göller bölgesi yaklaşık 13 turizm türünde iddialı potansiyele sahiptir. Ancak bölgeye 2006 yılına kadar turizme yönelik olarak hiçbir kamu yatırımı yapılmamıştır. Turizm açısından böylesine bakir bir bölgenin harekete geçirilmesi, hem bölge hem de ülke ekonomisi açısından ciddi katkılar sağlayacak durumdadır.

6. Göller Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Kalkınmasında Alternatif Turizmin Rolü (Uygulama Çalışması)

6.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, yukarıda teorik çerçevesini çizdiğimiz alternatif turizm açısından zengin bir potansiyele sahip olan göller bölgesinin kalkınmasında bu potansiyelin kullanılabilirliğini ölçmektir. Bu temel amaç doğrultusunda bağımlı ve bağımsız değişkenler ortaya konularak, bu değişkenler yardımıyla göller bölgesinin sahip olduğu alternatif turizm potansiyelinin bölgenin kalkınmasında bir dinamik olarak kullanılıp kullanılmayacağına yönelik deneklerin tutumları ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda bağımsız değişken “göller bölgesi alternatif

turizm potansiyeli”, bağımlı değişken ise “göller bölgesinin sosyo-ekonomik kalkınması” olarak belirlenmiştir.

6.2. Araştırmanın Kapsamı ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın kapsamı Antalya’da bulunan A grubu seyahat acenteleridir. Araştırma aşanı olarak Antalya’nın seçilmesinde Isparta ve Burdur illerinde seyahat acentesi olmaması, Türkiye’ni n turizm lokomotifinde bulunan Antalya’nın hem Isparta hem de Burdur illerine sınır komşusu olması, bölge illerinin Antalya-Pamukkale tur güzergâhı üzerinde bulunması, Antalya’da bulunan seyahat acenteleri tarafından tanınmıyor olması ve Antalya’da bulunan A grubu seyahat acenteleri ile yapılan ön analiz sonuçlarının etkisi olmuştur. Sonuç itibariyle göller bölgesi alternatif turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi sağlayacak olan yabancı turizm pazarı Antalya’nın yıllık ortalama ağırladığı 6 milyon turisttir. Karayolu bağlantısı ile Antalya’ya sadece 125 km. mesafede olan bölge, turizm konusunda sahip olduğu değerler ile Antalya’nın arka bahçesi olma konusunda önemli bir adaydır.

Araştırmada denek olarak A grubu seyahat acentelerinin seçilmiş olmasının nedeni ise, A grubu ve geçici A grubu seyahat acentelerinin seyahat acentelerine münhasır ve seyahat acentelerinin diğer hizmetlerini *Türk ve yabancı müşteriler* için üretiyor ve pazarlıyor olmasıdır.⁴⁰

Antalya’da merkez ve şube olarak 323 adet A grubu seyahat acentesi tespit edilmiştir. Araştırma, söz konusu acentelerde yönetici pozisyonundaki acente sahibi ve acente müdürlerine yönelik olarak yapılmıştır. Bu örnekler içerisinden her acenteden bir deneye ulaşılması öngörülerek minimal 323 denekten oluşan hedef kitle belirlenmiştir. Bu belirlemede seyahat acentelerin Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TURSAB)’ne kayıtlı olmalarına özellikle dikkat edilmiştir. Anketler deneklere anketör aracılığıyla, adres değişikliği nedeniyle ulaşılmasında zorluk çekilen acentelere e-mail yoluyla ulaştırılmıştır. Deneklerin bir kısmından cevap alınmamış, diğer bir kısmı ise iş yoğunluğu nedeniyle ankete katılmak istememiştir. Bu şekilde kendisine ulaşamayan veya ulaşıldığı halde ankete katılmak istemeyen acente sayısı 120 olarak gerçekleşmiş, dolayısıyla hedef kitle 203, denek sayısı 203 olarak gerçekleşmiştir.

6.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında gerekli olan veriler toplamak üzere 40 sorudan oluşan anket formu hazırlanmıştır. Anket formu soruları dört bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde “göller bölgesinin kalkınmasında alternatif turizmin muhtemel etkilerini belirlemeye yönelik sorular”, ikinci bölümde “göller bölgesinde turistik talebin analizine yönelik sorular”, üçüncü bölümde “göller bölgesinin alternatif turizmde gelişmesi açısından avantaj ve dezavantajlarına

⁴⁰ Resmi Gazete, “Seyahat Acenteleri Grupları”, *Resmi Gazete*, No: 22747, Tarih 04.09.1996.

yönelik sorular” ve dördüncü bölümde “göller bölgesinin alternatif turizmde mevcut durumunun analizine yönelik sorular” yer almıştır. Anket tutum ölçmeye yönelik 5’li (1-Kesinlikle Katılıyorum, 2-Kısmen Katılıyorum, 3- Katılıyorum, 4-Katılmıyorum, 5- Kesinlikle Katılmıyorum) Likert ölçeğe göre hazırlanmıştır.

Anket soruları 7’si akademik çevreden, 2’si turizmle ilgili pratik hayattan olmak üzere toplam 9 kişi ile görüşülerek hazırlanmıştır. Hazırlanan anket sorularının güvenilirliğini ölçmek üzere Antalya’da toplam 21 adet A grubu seyahat acentesine anket uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS 13.0 for Windows paket programına işlenmiş ve yapılan güvenilirlik analizi %81 olarak bulunmuştur.

Anketlerin geri dönüşünün ardından bu veriler üç temel istatistiksel analize tabi tutulmuştur. Bunlardan birincisi anketteki soruların birbirleri ile tutarlılığını, ele alınan sorunu ölçmedeki homojenliğini ve ölçme aracının güvenilir olup olmadığını ölçmek için kullanılan “Güvenilirlik Analizi”, ikincisi, araştırmanın ana hipotezine ilişkin bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek adına “Faktör Analizi”, ve son olarak da faktör analizi sonrasında elde edilen faktörlerin aralarındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak yapılan “Korelasyon Analizi”dir.

6.4. Analiz Ve Bulgular

Elde edilen 203 anketin Likert ölçeğine dayalı sorularını oluşturan birinci, ikinci ve üçüncü bölümde sorulan toplam 33 soru için “Alfa Modeli”ne göre yapılan güvenilirlik analizi sonucunda α (alfa)=%90,4 olarak bulunmuştur. Buna göre ölçek oldukça güveniliridir.

Tablo 3:Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
,904	33

Deneklere uygulanan anketin birinci bölümünde yer alan *Göller Bölgesinin Kalkınmasında Alternatif Turizmin Muhtemel Etkilerini Belirlemeye Yönelik* sorular ve bu sorulara verilen yanıtların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4:Göller Bölgesinin Kalkınmasında Alternatif Turizmin Muhtemel Etkilerini Belirlemeye Yönelik Sorular

	Kesinlikle Katılıyor %	Katılıyor %	Kısmen Katılıyor %	Kümülatif %	Katılmıyor %	Kesinlikle Katılmıyor %
1. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi bölgeye yönelik döviz girişini artırarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler	86,7	12,3	,5	99,5	,5	-
2. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, bölgeye yabancı sermaye girişini sağladığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler	75,9	21,7	2,5	100,0	-	-
3. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, bölgeye yönelik yatırım artışı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	70,9	28,1	,5	99,5	,5	-
4. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, kişi başına düşen geliri artırdığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	68,0	29,6	2,0	99,5	,5	-
5. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, bölgede yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	70,0	27,1	3,0	97,0	-	-
6. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, bölgenin alt ve üst yapı olanaklarının gelişmesini sağladığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.	63,5	34,5	1,5	99,5	,5	-
7. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, bölgedeki	59,6	31,0	8,9	99,5	,5	-

tarım ve sanayi sektörlerin de gelişmesine katkıda bulunarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkiler.						
8. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, bölgenin diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkının azalmasını sağlar.	62,6	32,5	3,4	98,5	1,0	,5
9. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, bölgede kültürler arası etkileşimi sağlayarak bölgenin sosyal açıdan kalkınmasını olumlu yönde etkiler.	67,0	26,1	5,9	99,0	1,0	-
10. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, doğal alanların korunması açısından bölge halkının duyarlılığını artırır.	64,5	23,6	11,3	99,5	,5	-
11. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, bölge halkının arkeolojik, tarihi ve mimari varlıkların korunmasına yönelik bilincini artırır.	62,1	28,6	7,4	98,0	2,0	-
12. Göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, bölgeye yönelik çevre bilinci ve kalitesinin artmasını sağlar.	61,6	29,6	8,4	99,5	,5	-

Yukarıda sorulan sorulara verilen yanıtlar ve bu yanıtlardan *kesinlikle katılıyorum*, *katılıyorum* ve *kısmen katılıyorum* yanıtlarının kümülatif yüzdeleri verilmiştir. Buna göre göller bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi, bölgenin kalkınmasına çeşitli yönlerden yüksek derecede yarar sağlayacaktır.

Deneklere uygulanan anketin ikinci bölümünde yer alan *Göller Bölgesinde Turistik Talebin Analizine Yönelik* sorular ve bu sorulara verilen yanıtların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir.

Tablo 5: Göller Bölgesinde Turistik Talebin Analizine Yönelik Sorular

	Kesinlikle Katılıyor %	Katılıyor %	Kısmen Katılıyor %	Kümülatif %	Katılmıyor %	Kesinlikle Katılmıyor %
13. Yeterli tanıtım yapıldığı takdirde göller bölgesine yönelik turistik talep artar.	72,4	27,1	,5	100,0	-	-
14. Ulaşım imkânları geliştirildiği takdirde göller bölgesine yönelik turistik talep artar.	79,8	19,2	1,0	100,0	-	-
15. Altyapı olanakları geliştirildiği takdirde göller bölgesine yönelik turistik talep artar.	72,4	24,6	3,0	100,0	-	-
16. Turistlere yönelik eğlence olanakları geliştirildiği takdirde göller bölgesine yönelik turistik talep artar.	66,0	30,0	4,0	100,0	-	-
17. Turistik tesis arzı olanakları artırıldığı takdirde göller bölgesine yönelik turistik talep artar.	67,0	30,0	3,0	100,0	-	-
18. Turistik tesislerde hizmet kalitesinin artırılması ile göller bölgesine yönelik turistik talep artar.	60,1	36,0	3,4	99,5	,5	-
19. Nitelikli personel istihdamının artırılması ile göller bölgesine yönelik turistik talep artar.	71,4	24,1	4,4	100,0	-	-
20. Bölgede turizme yönelik eğitim kurumlarının varlığı, alternatif turizmin nitelikli işgücü talebini karşılayarak göller bölgesine yönelik turistik talebin artmasını sağlar.	58,1	35,0	6,9	100,0	-	-
21. Bölge halkı alternatif turizm konusunda bilinçlendirildiği takdirde göller bölgesine yönelik turistik talep artar.	53,7	37,4	7,9	99,0	1,0	-

Göller bölgesinde mevcut turistik talep ve artışını sağlamaya yönelik sorulara verilen yanıtlar ve kümülatif yüzdelerine göre, bölgede turistik talep artışını en yüksek derecede sağlayacak olan tedbirler tespit edilmiştir. Bu tedbirlerin alınması bölgede turistik talebin artmasını sağlayacaktır.

Deneklere uygulanan anketin üçüncü bölümünde yer alan *Göller Bölgesinde Alternatif Turizmin Gelişmesi Açısından Avantaj ve Dezavantajlarını Belirlemeye Yönelik* sorular ve bu sorulara verilen yanıtların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir.

Tablo 6. Göller Bölgesinde Alternatif Turizmin Gelişmesi Açısından Avantaj ve Dezavantajları

	Kesinlikle Katılıyor %	Katılıyor %	Kısmen Katılıyor %	Kümülatif %	Katılmıyor %	Kesinlikle Katılmıyor %
22. Bir turizm merkezi olan Antalya'ya yakın olması Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir avantajdır.	77,3	20,2	2,0	99,5	,5	-
23. Bölgede çarpık kentleşme ve trafik sorunu olmaması Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir avantajdır.	85,7	11,8	2,0	99,5	,5	-
24. Zengin tarihi ve kültürel değerlere sahip olması Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir avantajdır.	83,7	14,8	1,5	100,0	-	-
25. Bozulmamış doğal bir çevreye sahip olması Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir avantajdır.	84,2	14,8	1,0	100,0	-	-
26. Isparta ve Burdur'un birer üniversite kenti olmaları Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir avantajdır.	68,0	26,6	2,5	97,0	3,0	-
27. Altyapı sorunu olmaması Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir avantajdır.	71,4	27,1	1,0	99,5	,5	-
28. Ulaşımın kolay olması Göller	82,8	16,3	1,0	100,0	-	-

Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir avantajdır .						
29. Bölgede turizm yatırımlarının yetersizliği Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir dezavantajdır .	76,8	21,2	1,5	99,5	,5	-
30. Bölgede turistik tesis sayısının azlığı Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir dezavantajdır .	73,4	24,6	1,0	99,0	1,0	-
31. Bölgenin yeterince tanınmaması Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir dezavantajdır .	74,9	23,2	2,0	100,0	-	-
32. “Her Şey Dahil” sisteminin bölgeye yönelik turistik talebi olumsuz yönde etkilemesi Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir dezavantajdır .	73,9	23,2	1,5	98,5	,5	1,0
33. Turistik ürün çeşitliliğinin (standart otel yapısının dışında etnik kültürü ön plana çıkaran hizmetler gibi) az olması Göller Bölgesinde alternatif turizmin gelişmesi açısından bir dezavantajdır .	70,4	22,7	5,4	98,5	1,0	,5

Bu tabloda ise, göller bölgesinin alternatif turizm açısından güçlü ve zayıf yönleri tespit edilerek bir anlamda SWOT analizi yapılmıştır.

Anket uygulamasının dördüncü ve son bölümünde deneklere göller bölgesinde bulunan turizm potansiyelinden ne derece haberdar oldukları, haberdarlar ise tur düzenleyip düzenlemedikleri, düzenlemiyorlarsa niçin düzenlemediklerine ilişkin sorular sorulmuş ve alınan yanıtların frekans yüzdeleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 7: Göller Bölgesi Alternatif Turizm Türlerinin Tanınma Durumu

Alternatif Turizm Çeşitleri	Haberdar Olan Acente Sayısı Ve Yüzdesi	
	Sayı	Yüzde(%)
Doğa Turizmi	111	68,1
Tarih Turizmi	124	76,1
İnanç Turizmi	102	62,6
Spor Turizmi	30	18,4

Eko Turizmi	31	19,0
Kültür Turizmi	107	65,6
Rekreasyon Turizmi	59	36,2
Akarsu Turizmi	17	10,4

Tablodan da anlaşılacağı üzere, bölgede bulunan turizm çeşitlerinden en çok tanınanı %76,1'lik tanınma oranı ile tarih turizmidir. Bunu %68,1 ile doğa turizmi, %65,6 ile kültür turizmi ve %62,6 ile inanç turizmi izlemektedir. Diğer alternatif turizm türleri olan spor turizmi, eko turizm, rekreasyon turizmi ve akarsu turizminin Antalya A grubu seyahat acenteleri tarafından tanınma oranı %37'lere bile ulaşamamıştır. Oysa Antalya ile sınır komşusu olan göller bölgesinin sahip olduğu alternatif turizm potansiyelinden haberdar olma oranlarının bu kadar düşük olması öncelikle tanıtım kampanyaları yapılması gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla acentelerin tanımadıkları yerlere ne kadar büyük turistik değere sahip olurlarsa olsunlar tur düzenlemeleri normal karşılanmalıdır. Zira aşağıdaki tabloda deneklerin haberdar oldukları turizm türlerine yönelik tur düzenleme oranları yer almaktadır.

Tablo 8: Deneklerin Bölgeye Tur Düzenleme Oranları

	Frekans	Yüzde(%)	Kümülatif(%)
Evet	85	52,1	52,1
Hayır	78	47,9	100
Toplam	163	100	

Görüldüğü gibi turizm türlerinden haberdar olan acente sayısı 163'tür ve bu acentelerin sadece %52,1'i bölgeye yönelik tur düzenlediklerini ifade etmektedirler. Oysa deneklerin burada düzenlediklerini savundukları turlar Antalya-Pamukkale tur güzergâhı üzerinde bulunan antik kentlerde verilen molalardan ibarettir. Bunu en çarpıcı kanıtı aşağıda verilen haberdar olma ve tur düzenleme oranlarını karşılaştırılması sonunda ortaya çıkmaktadır.

Tablo 9: Deneklerin Turizm Çeşitlerinden Haberdar Olma Ve Tur Düzenleme Oranları

Turizm Çeşidi	Haberdar Olma %	Tur Düzenleme %
Doğa Turizmi	68,1	78,8

Tarih Turizmi	76,1	83,5
İnanç Turizmi	62,6	55,3
Spor Turizmi	18,4	22,4
Eko Turizmi	19,0	12,9
Kültür Turizmi	65,6	72,9
Rekreasyon Turizmi	36,2	42,4
Akarsu Turizmi	10,4	11,8

Tabloya göre ankete katılan acentelerin verdikleri yanıtlara göre, göller bölgesi alternatif turizm çeşitlerinden inanç turizmi ve eko turizm dışında kalan diğer turizm çeşitlerinin tamamında tur düzenleme oranı haberdar olma oranından yüksektir. Bu durum ise yukarıda da ifade edildiği gibi, acentelerin başka bir tur seyahati esnasında birkaç saat için durduğu yerleri tur düzenleme olarak gördüğü gerçeğini vurgulaması açısından önemlidir.

Diğer bir dikkat çekici nokta ise, bölgede mevcut turizm çeşitlerinden haberdar olan denek sayısı 163 olmasına rağmen tur düzenleyen acente sayısının 85 olmasıdır. Bu arada neredeyse %50'lik bir fark ortaya çıkmaktadır. Bu boşluğun nedenlerini ortaya koyabilmek adına tu düzenlemeyen deneklere tur düzenlemem sebeplerini önem derecesine göre ilk dört tanesini sıralaması istenmiştir. Verilen yanıtların dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 10: Deneklerin Tur Düzenlememe Nedenleri

Nedenler	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece
Tanıtım Eksikliği	40	7	5	5
Ulaşım Zorluğu	11	4	11	17
Turistik Tesis Yetersizliği	13	39	15	7
Bölge Halkının Olumsuz Tutumu	9	13	21	19
Alt Ve Üst Yapı Yetersizlikleri	4	13	26	23
Uzaklık	1	2	-	7
Toplam	78	78	78	78

Bölgedeki turizm çeşitlerinden haberdar olmalarına rağmen tur düzenlemeyen 78 denegin tur düzenlemem nedenlerinin başında tanıtım eksikliği gelmektedir. Tanıtımın yetersizliği bölgeye yönelik tur talebini düşürmektedir. İkinci sırada bölgede turistik tesislerin yetersizliği yer almaktadır. Buradaki düşünce, tur düzenlense bile gelen turlardaki turistleri ağırlayacak kapasite ve nitelikte tesisin az olmasıdır. Üçüncü sırayı bölgede alt ve üstyapı olanaklarının yetersiz oluşu almaktadır. Buradaki alt ve üstyapıdan kasıt turistlere yönelik yeteri eğlence ve alışveriş imkânlarının olmamasıdır. Zira Isparta ve Burdur altyapı konusunda Türkiye ortalamasının üstünde bulunan illerdir. Son sırada ise bölge halkının turizm konusunda yeterli bilince sahip olmamasından kaynaklandığı düşünülen olumsuz tutumu yer almaktadır. Özellikle yabancı turiste yönelik mal ve hizmet sunumunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olunmayan bölgelerde turiste karşı takınılan olumsuz tavırlar hem bölge hem de ülke turizmi açısından aşılması gereken bir problemdir.

Son olarak araştırmada deneklere Antalya ile göller bölgesi karşılaştırıldığında turizm konusunda göller bölgesinin eksikliklerinin neler olduğunu önem derecelerine göre sıralamaları istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtların frekans dağılımları aşağıdaki gibidir.

Tablo 11: Turizm Alanında Göller Bölgesinin Antalya'ya Göre Eksiklikleri

Nedenler	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece
Beş Yıldızlı Otel Olmaması	13	11	16	43
Yiyecek Ve İçecek İşletmelerinin Yetersiz Olması	2	7	14	22
Bölgede Eğlence Olanakların Sınırlı Olması	13	11	25	22
Bölgede Seyahat Acentesi Ve Tur Operatörlerinin Yetersiz Olması	37	53	44	24
Bölgeye Yönelik Yetişmiş Turist Rehberlerinin Az Olması	16	26	29	25
Bölgenin Tanıtımının Yeterince Yapılmaması	88	49	30	21
Bölgede Turizme Yapılan Kamu Yatırımlarının Yetersizliği	33	44	38	30
Bölgede Nitelikli Oda Ve Yatak	1	2	7	16

Sayısının Az Olması				
Toplam	203	203	203	203

Soruya verilen yanıtların frekans dağılımlarından da anlaşıldığı üzere göller bölgesinin turizm konusunda Antalya'ya naran eksikliklerin başında tanıtım eksikliği gelmektedir. Bunu sırasıyla bölgede düzenlenecek turların bölge içi organizelerini üstlenecek seyahat acentesi ve tur operatörlerinin az olması, bölgede özellikle turistin alıştığı standartları sunacak beş yıldızlı lüks konaklama otellerinin olmaması ve bölge turizmine yönelik olarak 2006 yılına kadar hiç kamu yatırımı yapılmamış olması izlemektedir. Bu veriler bir anlamda Antalya'da faaliyet gösteren ve bu araştırmaya katılan seyahat acentelerinin göller bölgesinde gördükleri eksiklikleri göstermektedir. Diğer bir ifadeyle bu eksiklikler giderildiği takdirde Antalya'dan göller bölgesine yönelik tur sayısının artacağı ve bu sayede bölgede turizmin önünün açılacaktır.

6.5. Araştırmanın Başlangıç ve Sonuç Modelleri

Göller bölgesinde alternatif turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi ile bölgenin kalkınması arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek adına bölgesel kalkınmanın sağlanmasında gerekli faktörlerin sayıca çokluğunda dolayı faktör analizi yapılmıştır.

Yapılan faktör analizi sonucunda KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) testi %64,6 olarak elde edilmiştir. KMO testi, gözlene korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir. KMO oranının en az %50 olması gerekir. Bu oran ne kadar büyük olursa veri seti faktör analizi yapmak için o kadar uygun denilir⁴¹.

Tablo 12: KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,646
	Approx. Chi-Square	212,647
Bartlett's Test of Sphericity	df	21
	Sig.	,000

Test sonucunun %64,6 olması veri setimizin faktör analizi için uygun olduğunu göstermiştir. İkinci olarak bakılan Barlett testi ise, korelasyon matrisinde

⁴¹ Şeref Kalaycı, "Faktör Analizi", SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 2. bs., Edit., Asil Yay.,Ankara 2006, s.322.

değişkenlerin en azından bir kısmı arasında yüksek oranlı korelasyonlar olduğu olasılığını test eder. Analize devam edilebilmesi için “korelasyon matrisi birim matristir” sıfır hipotezinin reddedilmesi gerekir. Eğer sıfır hipotezi reddedilirse, değişkenler arasında yüksek korelasyonlar olduğunu başka bir deyişle veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir.

Tablo 13: Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklanan Varyans Yüzdesi

Bileşenler	Özdeğer İstatistiği			Toplamdaki Değeri		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	2,314	33,057	33,057	1,834	26,203	26,203
2	1,297	18,533	51,589	1,777	25,387	51,589
3	,959	13,703	65,292			
4	,861	12,304	77,596			
5	,604	8,627	86,223			
6	,540	7,717	93,939			
7	,424	6,061	100,000			

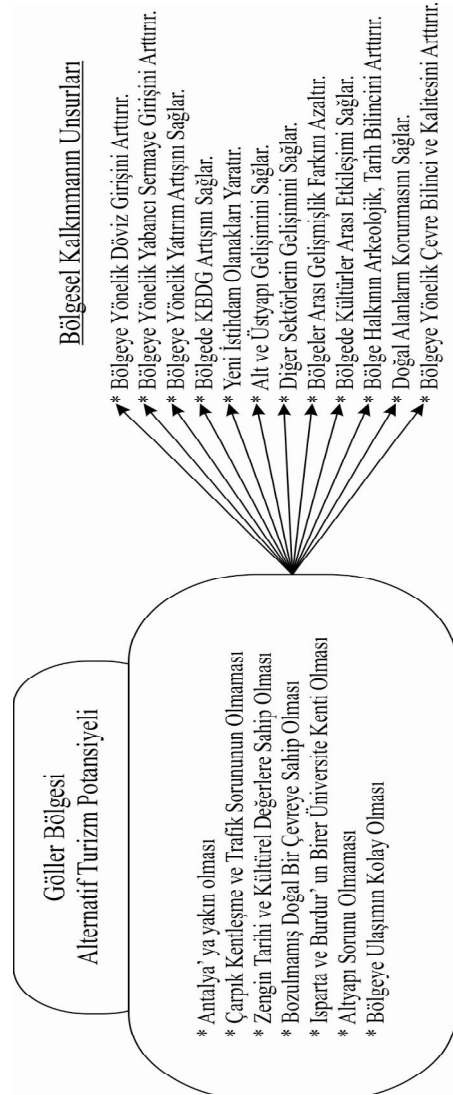
Özdeğer istatistikinde 1’den büyük olan faktörler anlamlı kabul edilir. 1’den küçük olanlar ise dikkate alınmaz. Tablodan görüldüğü gibi özdeğer istatistiği 1’den büyük iki faktör söz konusudur. Birinci faktör toplam varyansın 26,203’ünü, birinci ve ikinci faktörler toplamda ise toplam varyansın 51,589’unu açıklamaktadır. Yani analiz sonrasında toplam 7 faktör iki faktör altında anlamlı bir şekilde toplanmıştır. Bu faktör gruplarını oluşturan değişkenler ise aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 14: Döndürülmüş Faktör Matrisi

	Bileşenler	
	1	2
Antalya’ya yakınlık	-,365	,658
Kentleşme	,289	,690
Zengin Tarih ve Kültür	,784	,214
Bozulmamış Doğal Çevre	,816	-,045
Üniversite Kenti	,356	,497
Altyapı Var	,111	,658
Ulaşım Kolay	,444	,374

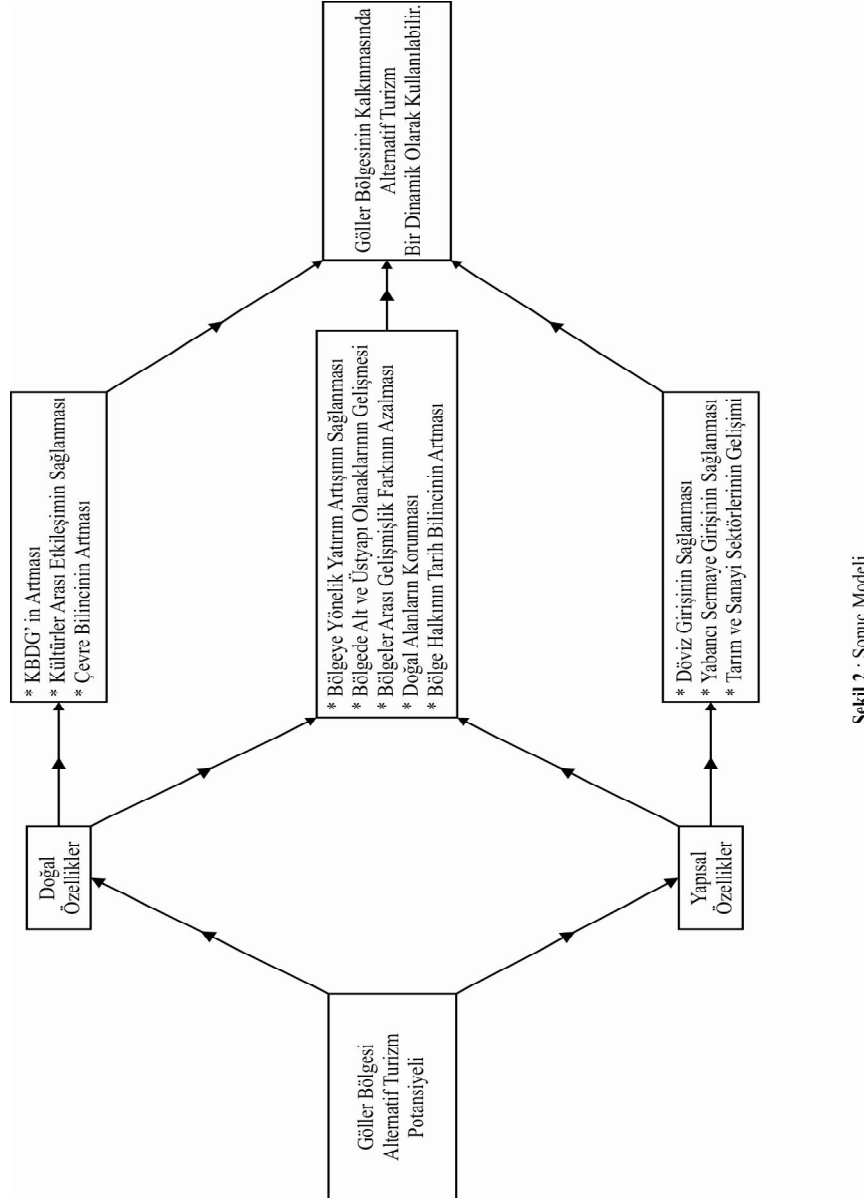
Döndürülmüş faktör matrisi (Rotated Component Matrix), faktör analizinin nihai sonucudur. Bir değişken hangi faktör altında mutlak değer olarak büyük

aralığa sahipse o değişkenin o faktörle yakın ilişki içinde olduğunu gösterir. Tabloda da görüldüğü gibi 1. faktör grubunda göller bölgesinin zengin tarihi ve kültürel değerlere sahip olması, bozulmamış doğal çevreye sahip olması ve ulaşımın kolay olması yer almakta, 2. faktör grubunda ise, Antalya'ya yakın olması, kentleşme sorunu olmaması, bölgenin üniversite kenti olması ve altyapı sorununun olmaması yer almaktadır. Bu değişkenlerden 1. faktör grubuna göller bölgesinin “doğal özellikleri”, ikinci faktör grubuna ise göller bölgesinin “yapısal özellikleri” denilecektir. Bu veriler ışığında başlangıç modeli aşağıdaki şekilde kurulmuştur.

Şekil 1 : Başlangıç Modeli

Buna göre göller bölgesi alternatif turizm potansiyelinin cazibe merkezi olmasını sağlayan 7 faktör harekete geçirildiği takdirde göller bölgesinin kalkınmasında turizm potansiyeli etkin bir rol oynayacaktır. Başlangıç modelinde göller bölgesi alternatif turizm potansiyeli bir bütün olarak ele alınmış olduğu için sadece anketlere verilen yanıtlar doğrultusunda ilişkiler toplu olarak gösterilmiştir.

Şekil 2 : Sonuç Modeli

Söz konusu bu ilişkilerin ne yönde olduğu, göller bölgesinin sahip olduğu alternatif turizm potansiyelinin bölgesel kalkınma ile ilişkili olup olmadığının tespiti için korelasyon analizi yapılmıştır. I. ve II. faktör grupları ile bölgesel kalkınmanın unsurları arasında tek tek yapılan korelasyon analizleri sonunda I. faktör grubu olan doğal özellikler ile Kişi Başına Düşen Gelirin artması, kültürler arası etkileşimin sağlanması ve çevre bilincinin artması arasında yüksek oranlı ve pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. II. faktör grubu olan yapısal özellikler ile döviz girişinin sağlanması, yabancı sermaye girişinin sağlanması ve tarım ve sanayi sektörlerinin gelişimi arasında yüksek oranlı ve pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Hem I. hem de II. faktör grupları ile bölgeye yönelik yatırım artışının sağlanması, bölgede alt ve üst yapı olanaklarının gelişmesi, bölgeler arası gelişmişlik farkının azalması, doğal alanların korunması ve bölge halkının tarih bilincinin artması arasında da yüksek oranlı ve pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Bütün bu ilişkiler bir araya getirildiğinde göller bölgesi alternatif turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi halinde hangi faktör grubunun hangi bölgesel kalkınma unsurunu etkileyerek bölgenin kalkınmasına katkıda bulunacağı aşağıdaki sonuç modelinde verilmektedir.

Bütün bu ilişkiler sonucunda ulaşılan nokta ise, göller bölgesi alternatif turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi, bölgenin kalkınması açısından bir dinamik olarak kullanılabilir özelliklere sahiptir. Ancak burada en dikkat çekici nokta şudur ki, alternatif turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi halinde ne I. faktör grubu ne de II. faktör grubu ile pozitif yönlü ilişkisi olmayan bölgesel kalkınma unsuru “yeni istihdam olanaklarının artırılması” olmuştur. Yani bölgede alternatif turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi sayılan diğer bütün ekonomik ve sosyal kalkınma unsurlarını pozitif yönlü ve yüksek oranda desteklerken yeni istihdam olanaklarının yaratılması unsuru ile ilgili pozitif yönlü bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu durum her ne kadar literatüre ters gibi görünse de deneklerin bu konudaki tutumu bu yöndedir. Yani Antalya A grubu seyahat acenteleri turizmdeki gelişmenin yeni istihdam olanakları yarattığı konusundaki tavırları menfi yöndedir.

Sonuç

Tarih boyunca bölgelerin gelişme dinamiklerinde çeşitli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar kimi zaman yeraltı ve yerüstü kaynaklarının dağılımında, kimi zaman nüfus ve beşeri sermayenin dağılımında, kimi zaman da tarihi ve kültürel birikimlerin yoğunlaşmalarında kendini göstermiştir. Ülkeler veya bir ülkenin bölgeleri arasında ortaya çıkan bu farklılıklar, bazı bölgeleri diğerlerine nazaran ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan daha cazip kılarken, bu olanaklardan görece yoksun olan bölgeler daha geride kalmasına sebep olmaktadır. Bu tür bölgesel dengesizlikleri azaltmak amacıyla devletin politika üretmesi ve çözüm araması bu tür sorunları yaşayan bütün ülkelerde kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu çerçevede her ülke bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla kendi ekonomik ve toplumsal yapısına uygun politika ve uygulama araçlarına başvurmaktadır.

Bölgesel dengesizliklerin azaltılmasında tarım ve sanayi sektörleri için yeterli kaynak ve imkâna sahip olmayan buna karşın zengin bir turizm potansiyeline sahip bölgelerin kalkınmasında turizm sektörü bir politika olarak önem kazanmaktadır. Genel anlamda turizm, bir ülke veya bölgenin kalkınması için tek başına yeterli bir sektör olmasa da, kalkınmayı sağlayacak diğer sektörleri etkilemesi açısından önemli bir yere sahiptir. Buna rağmen her bölgesi kendine özgü özelliklere sahip olan Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinin kalkındırılmasında turizm sektöründen yeterince yararlanmadığı bir gerçektir. Bu tür bölgeler verilebilecek örneklerden birisi de "göller bölgesi"dir. göller bölgesi olarak adlandırılan Isparta ve Burdur illerinin ekonomileri büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Sanayileşme hamlesini gerçekleştirememiş olan bölge özellikle alternatif turizm potansiyeli açısından büyük bir zenginliğe sahiptir. Bölgenin sahip olduğu alternatif turizm potansiyeli harekete geçirildiği takdirde ekonomik ve sosyal kalkınmasında etkin bir rol oynayabilecek olan Isparta ve Burdur illeri, turistik gelişme kutbu olma potansiyeli taşımaktadır.

Bu potansiyelin harekete geçirilerek bölgesel kalkınmada bir dinamik olarak kullanılması için ise bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bunların başında öncelikle bölgenin tanıtımının yoğun bir şekilde yapılması gelmektedir. Bu tanıtım atağının ardından bölgeye yönelik olarak artacak turistik talebi karşılayacak turistik tesis sayısının yeterli düzeye getirilmelidir. Bölgeye yönelik tur düzenleyecek acentelerle bağlantı kurup bölgeye yönelik turları organize edecek seyahat acenteleri sayısı artırılmalıdır. Bölge halkı turizm konusunda bilinçlendirilmeli ve turizmin bölgenin ekonomik ve sosyal yapısına sağlayacağı katkılar anlatılmalıdır. Bütün bu tedbirlerin alınması konusunda en önemli görev yerel yönetim ve kamuya düşmektedir. Bölgenin turizm yatırımlarını çekebilme adına cazip hale getirilmesi atılacak ilk adımdır. Bu konuda da hem yerel hem de kamu otoritesinin bölge üniversiteleri ile ortak hareket etmesi ve yeni projeleri hayata geçirmesi gereklidir.

Kaynaklar

- A. Yılmaz Gündüz, **Bölgesel Dengesizlik ve GAP Projesi**, Malatya 1994.
- Ahmet İncekara, **Anadolu'da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri**, İTO Yay., No.2001-28, İstanbul, Ekim 2001.
- Akın İlkin, M. Zeki Dinçer, **Ekonomik ve Sosyal Sorunlar-Çözüm Önerileri Dizisi**, TOBB Yay., No.217, Ankara 1991.
- Alaattin Kızıltan, "Bölgesel Dengesizlikleri Gidermede Plan ve Projeler", **Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:10, Yıl:1994, Sayı:3-4.
- Andrew Gillespie, Randal Richardson, James Cornford, "Regional Development and The New Economy", **EIB Papers**, Vol:6, No:1, 2001.
- Ata Alper, "Turizmde Sahip Olduğumuz Değerler, Çevre Bilinci ve Eğitim", **Turizm Eğitimi Konferansı**, Turizm Bakanlığı, Ankara 1992.

- Emre Kongar, **Ekonomik Büyüme ve Kültürel Kalkınma**, (Çevrimiçi), [http://www.kogar.org/makaleler/mak_mi.php\(10.05.2007\)](http://www.kogar.org/makaleler/mak_mi.php(10.05.2007))
- Ergun Taneri, **Bölge Planlama**, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Yay., Sayı:148, ty.
- Gülen Elmas, **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler**, Nobel Yay., Ankara, Eylül 2001.
- Hatice Karaçay, Lütfi Erden “Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Destekleme Politikaları: Türkiye’de Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:6, Sayı:3, Yıl:2004.
- Hülya Aslantaş, “Türkiye’nin Turizm Stratejisi ve Tanıtım Politikaları”, **II. Turizm Şurası Bildirileri**, Turizm Bakanlığı, Ankara 2002.
- Hüseyin Çeken, **Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi**, Değişim Yay., İstanbul 2003.
- İsmet Ülker, “Isparta ve Çevresinin Turizm Olanakları”, **I. Ulusal Turizm Sempozyumu**, Eğirdir 1998.
- John B. Parr, “Growth Poles, Regional Development and Central Place Theory”, **Papers of The Regional Science Association**, Twelfth European Congress of The Regional Science Association, Vol.31, 1973.
- John Cole, **Development and Underdevelopment**, Routledge, 1992, Great Britain, p.4.: F. Perroux, “Economic Space: Theory and Application”, **Quarterly Journal of Economics**, Vol.64, 1950.
- John R. Meyer, **Bölgesel İktisat: Bir Araştırma**, Derleyen: Metin Berk, Fikret Görün, Selim İlkin, ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Yay., No:6, Ankara 1966.
- Kerim Özdemir, “Bölgesel Kalkınma Politikaları Ve Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi”, **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Sayı:15, Yıl:1999.
- Mehmet Karagül, **Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu**, Kocatepe Üniversitesi Yay., No:37, Afyon 2002.
- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, **Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri**, MGK Yay., No:2, ty.
- Mustafa E. Erkal, **Bölge Açısından Az Gelişmişlik**, 2. bs., Der Yay., İstanbul 1990.
- Mustafa İldırar, **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yay., Ankara, Ekim 2004.
- Nasuh Oğuzhan Altay, “Bölgesel Planlama ve Organize Sanayi Bölgeleri: Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:7, Sayı:2, Yıl:1992.
- Resmi Gazete, “Seyahat Acenteleri Grupları”, **Resmi Gazete**, No: 22747, Tarih 04.09.1996.

- Salvo Creaco, Giulio Qeririni, “The Role of Tourism İn Sustainable Economic Development”, **43. Congress of The European Regional Science Association**, Finland 2003.
- Selçuk Soley, **Turizmde Yapısal Gelişim**, Ankara 1998.
- Simon Milne, Irena Atelijevic, “Tourism, Economic Development and The Global-Local Nexus:Theory Embracing Complexity”, **Tourism Geographies 3 (4)**, 2001.
- Şeref Kalaycı, “Faktör Analizi”, **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, 2. bs., Edit., Asil Yay.,Ankara 2006.
- TOBB, **Bölgesel Gelişim Raporu -I- Batı Akdeniz Bölgesi**, TOBB Araştırma Yay., No:1, Ankara 2003.
- TOBB, **Bölgesel Gelişim Raporu -II- Batı Akdeniz Bölgesi**, TOBB Araştırma Yay., No:1, Ankara 2003.
- Wallace C. Peterson, **Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, Çev, Talat Güllap, Atatürk Üniversitesi Yay., No:98, Ders Kitapları Serisi No:28, Erzurum 1994.
- Wilbert Gooneratne, R. A. Obudho, **Contemporary Issues in regional Development Policy Perspectives From Eastern and southern Africa**, England, 1998.
- Y. Sezai Tezel, **İktisadi Büyüme**, İmaj Yay., No:18, Ankara 1995.
- YusufKeyik, “Bölgesel Coğrafya İçerisinde Burdur’un Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **BurdurTSO Derigisi**, Yıl:7, Sayı:12, Mart 2007.
- Zeynel Dinler, **Bölgesel İktisat**, 6. bs., Ekin Yay., Bursa 2001.

